

HERO - MARTYR QUACH XUAN KY, A TENACIOUS AND INDOMITABLE COMMUNISTS

ANH HÙNG - LIỆT SỸ QUÁCH XUÂN KỲ NGƯỜI CỘNG SẢN
KIÊN TRUNG, BẤT KHUẤT

Lê Trọng Đại

Trường Đại học Quảng Bình

ABSTRACT: *This article introduced the readers to the homeland, the revolutionary traditional family and the school age of hero - martyr Quach Xuan Ky. Particularly, it also presented the process of participation of Quach Xuan Ky in the revolution and the resistance against the invading France colonialists. On this basis, the researcher clarified his political qualities and merits in the process of building and developing the revolutionary movement; building and developing Party organizations in Bo Trach district and Dong Hoi town of Quang Binh Province in the early years of the resistance war against the French (1945-1949).*

Keyword: *Quach Xuan Ky, Hoan Lao, communists, hero, martyrs.*

TÓM TẮT: *Bài viết giới thiệu với bạn đọc những nét sơ lược về quê hương, gia đình truyền thống cách mạng và tuổi học đường của anh hùng - liệt sỹ Quách Xuân Kỳ. Đặc biệt, bài viết tái hiện quá trình tham gia cách mạng và kháng chiến chống Pháp của Quách Xuân Kỳ. Trên cơ sở đó, tác giả phân tích làm rõ phẩm chất chính trị và công lao của ông trong quá trình xây dựng, phát triển phong trào cách mạng; xây dựng và phát triển tổ chức Đảng ở huyện Bồ Trạch và thị xã Đồng Hới của tỉnh Quảng Bình trong những năm đầu kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược (1945 - 1949).*

Từ khóa: *Quách Xuân Kỳ, Hoàn Lão, người cộng sản, anh hùng, liệt sỹ.*

1. VÀI NÉT VỀ GIA ĐÌNH VÀ TUỔI HỌC ĐƯỜNG CỦA QUÁCH XUÂN KỲ

Quách Xuân Kỳ sinh năm 1926 tại thôn Hoàn Lão, xã Trung Trạch, huyện Bồ Trạch, tỉnh Quảng Bình¹. Thân phụ của anh là cụ Quách Nguyên Hàm một danh y có tiếng vì người bệnh; thân mẫu anh là bà Trần Thị Điền một phụ nữ nhất mực yêu chồng, thương con [6]. Đức cần cù, tận tụy, chính trực và nhân nghĩa của ông bà có ảnh hưởng sâu sắc đến các thế hệ con, cháu của họ. Ông bà Quách Nguyên Hàm có bảy người con, Quách Xuân Kỳ là con trai út trong gia đình.

Hai người anh lớn của Quách Xuân Kỳ là

Quách Tổ Am (1905 - 1974) và Quách Tuân (1911 - 1984) là 2 đảng viên lão thành được kết nạp vào Đảng từ năm 1930. Cả hai ông đều tích cực hoạt động cách mạng và trở thành những cán bộ lãnh đạo của Buru điện và Tòa án tỉnh Quảng Bình.

Người anh thứ ba là Quách Sỹ Kha (1920 - 1999), hoạt động cách mạng từ tháng 5 năm 1945. Ông Kha tham gia quân đội và trở thành cán bộ cao cấp trong quân đội nhân dân Việt Nam. Ông từng giữ chức Phó Chính ủy Quân khu IV, Quyền Chánh án Tòa án Quân sự Trung ương...[6].

Người anh thứ tư là Quách Sỹ Ca (?- 1954),

¹Nay là Thị trấn Hoàn Lão, Huyện Bồ Trạch, tỉnh Quảng Bình

tham gia quân đội cách mạng và được cử đi đào tạo ở nước ngoài từng giữ chức Chính trị viên Tiểu đoàn và Chủ nhiệm Chính trị Quân khu IV. Ông đã anh dũng chiến đấu, hy sinh trong kháng chiến chống thực dân Pháp (1945-1954) và được Nhà nước công nhận là liệt sỹ [6].

Chị Quách Thị Mai (Rộ), một phụ nữ yêu nước, thương yêu anh em hết lòng. Khi Quách Xuân Kỳ bị địch bắt chị bán hết tài sản để chạy vạy cho em trai ra tù nhưng không thành. Hơn thế nữa kẻ thù còn bắt và đưa chị vào giam bên cạnh Quách Xuân Kỳ hòng dùng đòn tâm lý để lung lạc, khai thác hai chị em. Tuy vậy, với lòng yêu nước căm thù giặc sâu sắc nên cả 2 chị em đã anh dũng, hiên ngang chịu sự tra tấn tàn bạo của kẻ thù mà không khuất phục [6].

Sinh trưởng trong một gia đình nhà Nho yêu nước và giàu lòng bác ái, lớn lên trong cảnh quê hương, đất nước rên xiết dưới ách cai trị tàn bạo của thực dân Pháp; Quách Xuân Kỳ sớm tiếp thu truyền thống yêu nước, lòng căm thù đế quốc và tay sai của quê hương và gia đình. Khoảng năm 1934, Quách Xuân Kỳ bắt đầu cắp sách đến trường, anh học sơ học tại Hoàn Lão; ở ngôi trường này Quách Xuân Kỳ bắt đầu kết bạn với Phan Khắc Hy². Khi tốt nghiệp Sơ học, Phan Khắc Hy được cha đưa về quê nội ở Đức Thọ (Hà Tĩnh) còn Quách Xuân Kỳ đã vào Đồng Hới học tiểu học. Ngay từ tuổi học đường Quách Xuân Kỳ đã nổi tiếng thông minh, cương trực nên anh được nhiều bạn bè quý mến. Sau khi tốt nghiệp tiểu học (Primaire) năm 1942, Quách Xuân Kỳ ra thành phố Vinh (Nghệ An) học lên Trung học. Thời gian học Trung học, Quách Xuân Kỳ gặp lại Phan Khắc Hy và hai người càng thân thiết vì họ luôn cùng chung

sở thích và chí hướng. Quách Xuân Kỳ và Phan Khắc Hy nhanh chóng trở thành đôi bạn tâm giao, gắn bó như anh em ruột thịt. Trong thời gian này, hai anh đã cùng nhau tìm hiểu, nghiên cứu khá nhiều sách báo viết về Khổng Tử, Lão Tử, Các Mác; đọc thơ Tố Hữu, Xuân Diệu, Phan Bội Châu... Là những trí thức tiểu tư sản thông minh, yêu nước nhiệt thành lại có điều kiện tiếp xúc với sách báo tiến bộ nên Quách Xuân Kỳ và Phan Khắc Hy đã tiếp thu những tư tưởng tiến bộ. Sớm ý thức được trách nhiệm của thanh niên đối với vận mệnh quốc gia, dân tộc nên sau dự định xuất dương không thành, Quách Xuân Kỳ và Phan Khắc Hy thôi học trở về Hoàn Lão để tham gia hoạt động cách mạng.

2. GIÁC NGỘ LÝ TƯỞNG CÁCH MẠNG CỦA ĐẢNG, THAM GIA TỔNG KHỎI NGHĨA, CỬNG CỐ VÀ XÂY DỰNG CHÍNH QUYỀN CÁCH MẠNG, CHUẨN BỊ KHÁNG CHIẾN Ở HUYỆN BỐ TRẠCH

Sinh ra, lớn lên trong gia đình có hai người anh là Quách Tổ Am và Quách Tuân đều là những đảng viên cộng sản tiền bối. Do đó, chính Quách Tổ Am và Quách Tuân là những người đầu tiên có ảnh hưởng tích cực đến việc tiếp nhận lý tưởng cách mạng của Quách Xuân Kỳ.

Năm 1944, tại Hoàn Lão, Quách Xuân Kỳ và Phan Khắc Hy được tổ chức Việt Minh Bố Trạch (có Quách Tuân tham gia) giác ngộ. Với khát vọng được cống hiến tuổi trẻ của mình cho cách mạng, hai anh đã hăng hái hoạt động trong tổ chức bí mật của Mặt trận Việt Minh. Quách Xuân Kỳ được giao nhiệm vụ xây dựng các cơ sở Việt Minh tại địa bàn phía Nam huyện Bố Trạch. Cuối năm 1944 đầu năm 1945, nạn đói vô cùng trầm trọng diễn ra trên miền Bắc nước

²Phan Khắc Hy về sau là Thiếu tướng, nguyên Phó Chủ nhiệm Tổng cục Hậu cần; Phó Chủ nhiệm Tổng cục Công nghiệp Quốc phòng; Phó Tư lệnh Bộ đội Trường Sơn, Chủ nhiệm Chính trị Quân chủng Phòng không - Không quân của Quân đội nhân dân Việt Nam.

ta là hậu quả của chính sách thu thóc tạ và cường bức nhân dân ta nhổ lúa trồng đay, trồng thầu dầu của phát xít Nhật. Bồ Trạch thời gian này cũng bị nạn đói đe dọa. *"Nhiều gia đình không có ăn, đi đâu cũng thấy người đi ăn xin, trên các nẻo đường có nhiều xác người chết đói. Nhiều vùng làng mạc sầm uất trước đây như Cao Lao Hạ, Ba Đẽ, Thanh Khê, Lý Hòa, Quý Đức, Lý Nhân Nam trở nên ảm đạm. Nhiều gia đình phải ly tán, rời bỏ quê hương tha phương cầu thực, ... vào các đồn điền của Pháp ở Nam Bộ hay sang Lào, sang Thái làm ăn sinh sống.*

Trước tình hình thê lương của nhân dân, các đồng chí đảng viên ở Bồ Trạch và các cán bộ Việt Minh của huyện như Mai Trọng Nguyên, Phan Khắc Hy, Quách Xuân Kỳ, Nguyễn Thừa Hạ cùng nhau bàn bạc tìm cách chống đói cứu dân. Ban vận động cứu đói của huyện và các thôn được thành lập; bằng nhiều biện pháp khác nhau: phát động nhân dân tự cứu đói trong nội bộ với tinh thần "Tinh làng nghĩa xóm", "Lá lành đùm lá rách",... Ở Lý Hòa nhiều chủ ghe bầu đã đem gạo ra nấu cháo phát cho những người đói về đây ăn xin. Ban vận động cứu đói của Huyện vận động nhân dân tự cứu lấy nhau còn tổ chức nhân dân kéo lên huyện đường đấu tranh buộc chính quyền huyện phải xuất 2 tấn gạo trong kho ra nấu cháo phát chẩn cứu đói và mở công trường tu sửa đường lên Phong Nha để có việc làm cho dân..."[3; 65-66]. Quách Xuân Kỳ đã cùng các đồng chí trong Mặt trận Việt Minh tích cực phát triển hội viên và vận động nhân dân hưởng ứng các phong trào do Đảng và Mặt trận Việt Minh phát động. Nhờ hoạt động tích cực nên đầu năm 1945, Quách Xuân Kỳ được kết nạp vào Đoàn thanh niên Cứu quốc.

Ngày mùng 9 tháng 3 năm 1945, Nhật đảo chính Pháp ở Đông Dương, tại Quảng Bình sau vài loạt súng tấn công của quân đội Nhật, đại bộ phận quân Pháp nhanh chóng đầu hàng, một bộ

phận nhỏ quân Pháp bỏ chạy lên vùng núi phía Tây Bồ Trạch (Khe Gát) chỉ vài ngày sau cũng hạ vũ khí đầu hàng quân Nhật. Để lừa bịp nhân dân ta, phát xít Nhật bày trò trao trả độc lập cho Việt Nam. Trong bối cảnh tình hình đất nước có nhiều thay đổi, Ban Thường vụ Trung ương Đảng họp đã ra chỉ thị: *"Nhật Pháp bắn nhau và hành động của chúng ta". "Trước sự phát triển mạnh mẽ của phong trào ở các địa phương trong huyện; các đồng chí cán bộ Việt Minh Quách Xuân Kỳ, Phan Khắc Hy, Phan Khắc Diễn... được phân công về các địa phương xây dựng cơ sở Việt Minh, chuẩn bị lực lượng sẵn sàng khởi nghĩa khi có lệnh..."[3; 69].*

Sau Hội nghị Cán bộ Đảng và Hội nghị Việt Minh toàn tỉnh Quảng Bình, tháng 7 năm 1945, Hội nghị Cán bộ Việt Minh huyện Bồ Trạch được triệu tập tại thôn Võ Thuận. Hội nghị đã nghe đồng chí Dương Đình Dư báo cáo lại Nghị quyết của Hội nghị Việt Minh Tỉnh; các đại biểu đã thảo luận, thống nhất đề ra chủ trương gấp chuẩn bị khởi nghĩa. Hội nghị đã bầu Ban Chấp hành Việt Minh lâm thời huyện Bồ Trạch do Dương Đình Dư làm Chủ tịch, Quách Xuân Kỳ làm ủy viên. Hội nghị phân công cán bộ về các thôn xã, phối hợp cùng cán bộ Việt Minh xã thôn đẩy mạnh công tác chuẩn bị khởi nghĩa giành chính quyền...[3].

Chỉ từ tháng 3 đến tháng 8 năm 1945, phong trào cách mạng của nhân dân Bồ Trạch phát triển mạnh mẽ. Hàng nghìn quần chúng ở Bồ Trạch được Đảng giác ngộ đã sẵn sàng chờ thời cơ vùng lên khởi nghĩa giành chính quyền. Ngày 14 tháng 8 năm 1945, phát xít Nhật tuyên bố đầu hàng Đồng Minh không điều kiện - thời cơ ngàn năm có một đã đến, Ban Thường vụ Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương họp từ ngày 14 - 16 tháng 8 đã phát động toàn dân Tổng khởi nghĩa giành chính quyền. Tại Quảng Bình ngày 17 - 8 - 1945, Hội nghị Cán bộ Việt Minh toàn tỉnh họp tại Đồng Hới tiếp thu lệnh

Tổng khởi nghĩa của Trung ương do đồng chí Tô Hữu truyền đạt. “*Tại Bồ Trạch, tối 21 - 8 - 1945, Huyện bộ Việt Minh triệu tập Hội nghị cán bộ Việt Minh toàn huyện ở ga Kẻ Rầy. Sau khi nghe đồng chí Đoàn Bá Thừa truyền đạt chủ trương và lệnh Tổng khởi nghĩa của Việt Minh tỉnh, Hội nghị đã bàn bạc và thống nhất kế hoạch hành động: Tiến hành khởi nghĩa giành chính quyền ở huyện đường Hoàn Lão và ở Thanh Khê. Huy động mọi tầng lớp nhân dân tham gia, lấy lực lượng tự vệ và các đội tuyên truyền xung phong làm nòng cốt... Hội nghị quyết định: phát lệnh khởi nghĩa chung toàn huyện vào lúc 5 giờ sáng ngày 23 - 8 - 1945, bầu Ủy ban khởi nghĩa và Ủy ban Cách mạng lâm thời*”[3; 77].

Trước khi thể cách mạng sục sôi của quần chúng, Ủy ban Khởi nghĩa huyện Bồ Trạch quyết định khởi nghĩa sớm hơn thời gian dự kiến. Vào lúc 1 giờ sáng ngày 23 - 8 - 1945, lệnh khởi nghĩa được phát đi. Theo kế hoạch, đoàn quân khởi nghĩa tiến về Hoàn Lão tỏa ra các hướng bao vây huyện đường; bọn quan lại trong bộ máy chính quyền tay sai ở Bồ Trạch vô cùng hoảng sợ, bỏ công sở trốn vào các thôn. Chỉ trong thời gian ngắn, tự vệ và lực lượng khởi nghĩa đã làm chủ huyện đường, bắt sống tri huyện Tôn Thất Chiêm Sứ, thu toàn bộ sổ sách giấy tờ, đồng triện. Ngày 23 - 8 - 1945, Khởi nghĩa thắng lợi, Ủy ban Cách mạng lâm thời được thành lập ở huyện lỵ và các xã thôn của Bồ Trạch.

Trong những ngày Tổng khởi nghĩa tháng Tám năm 1945, Quách Xuân Kỳ được bầu vào Ủy ban khởi nghĩa huyện và được phân công chỉ huy đội tự vệ hỗ trợ quần chúng khởi nghĩa giành chính quyền ở huyện lỵ Bồ Trạch. Quách Xuân Kỳ đã cùng với các đồng chí trong Mặt trận Việt Minh Bồ Trạch triển khai công tác chuẩn bị và trực tiếp lãnh đạo quần chúng khởi nghĩa giành chính quyền ở huyện. Sau ngày Cách mạng

tháng Tám thành công Quách Xuân Kỳ được kết nạp vào Đảng và được cử làm Bí thư Đoàn Thanh niên Cứu quốc huyện Bồ Trạch.

Sau ngày Cách mạng thành công, tại Bồ Trạch, chính quyền mới đã lãnh đạo nhân dân khắc phục nạn đói; thành lập Ban Bình dân học vụ phát động toàn dân xóa nạn mù chữ, tham gia các phong trào ủng hộ Chính phủ qua “Tuần lễ vàng”, “Quỹ Độc lập”, “Đảm phụ quốc phòng” “Áo ấm chiến sỹ” và vận động thanh niên tham gia Vệ Quốc đoàn nam tiến cùng nhân dân Nam Bộ kháng chiến chống Pháp. Mặt khác, cùng với cả nước, chính quyền mới ở Bồ Trạch đã lãnh đạo nhân dân tiến hành thắng lợi cuộc Tổng tuyển cử bầu Quốc hội và Hội đồng nhân dân các cấp. Bên cạnh, việc trấn áp các thế lực phản động, duy trì trật tự trị an, Chính quyền và Mặt trận Việt Minh Huyện đã đẩy mạnh công tác chuẩn bị kháng chiến. Thời gian này Quách Xuân Kỳ được giao chỉ huy Đội tự vệ vừa tăng gia sản xuất vừa xây dựng căn cứ kháng chiến ở vùng Ba Lùm, Ba Lò. Năm 1946, Quách Xuân Kỳ được cử làm Trưởng ban tình báo và Ủy viên Ban Chuẩn bị kháng chiến huyện Bồ Trạch; Anh đã đứng ra tổ chức Đội thanh thiếu niên làm nhiệm vụ liên lạc và tình báo cho cơ quan lãnh đạo kháng chiến huyện.

3. LÃNH ĐẠO QUÂN VÀ DÂN BỒ TRẠCH, ĐỒNG HỚI KHÁNG CHIẾN CHỐNG PHÁP

3.1. Lãnh đạo quân dân Bồ Trạch kháng chiến chống Pháp từ 1947 - 1948

Sau khi đánh chiếm Thừa Thiên và Quảng Trị, ngày 27-3-1947, thực dân Pháp mở cuộc hành quân lớn đánh chiếm tỉnh Quảng Bình. Tấn công Quảng Bình lần này thực dân Pháp huy động một lực lượng lớn gồm bộ binh, lính thủy đánh bộ, xe cơ giới, tàu chiến, ca nô có sự yểm trợ pháo binh và máy bay. Pháp chia quân làm 2 cánh đánh chiếm Quảng Bình. Cánh thứ nhất với trên 2.000 quân theo Quốc lộ 1A từ

Quảng Trị đánh ra vùng đồng bằng hai huyện Lệ Thủy và Quảng Ninh. Cánh thứ 2 gồm khoảng 2.000 quân chủ yếu là lính thủy đánh bộ có 5 tàu chiến với nhiều ca nô, máy bay, pháo binh yểm trợ từ biển đánh vào Đồng Hới và cửa Gianh.

Sau nhiều giờ chặn đánh quân Pháp ở Đồng Hới và Bố Trạch nhưng do chênh lệch về lực lượng, vũ khí và phương tiện chiến tranh nên bộ đội và du kích Quảng Bình phải rút lui. Quân Pháp lần lượt chiếm được thị xã Đồng Hới, huyện lỵ Hoàn Lão. Sau khi chiếm được Đồng Hới, Pháp mở các cuộc tấn công dọc theo Quốc lộ để đánh chiếm các xã thôn ven biển của Quảng Ninh và Bố Trạch.

Tại Bố Trạch, vào lúc 7 giờ sáng Pháp đã cho máy bay ném bom vào Văn phòng kháng chiến trong lúc hầu hết cán bộ huyện trong Ủy ban Kháng chiến đã về cơ sở để trực tiếp chỉ đạo quân, dân chặn đánh địch. Tại cơ quan Huyện bộ lúc này chỉ có một số thanh, thiếu niên làm liên lạc đang trực cơ quan, do đó khi địch ném bom em Nhuận bị thương nặng đến lúc 3 giờ chiều thì em hy sinh. Với vai trò là Bí thư huyện đoàn - Ủy viên Ủy ban kháng chiến kiêm Trưởng Ban tình báo, Quách Xuân Kỳ đã về các cơ sở đồn đốc, chỉ đạo quân và dân các làng xã chiến đấu chặn địch và nắm bắt tình hình chung. Những hoạt động đó được Quách Xuân Kỳ ghi lại trong nhật ký: “Ngày 27-3-1947, 4 giờ sáng đi Lý Hòa, 7 giờ về, ... 2 giờ chiều lên Võ Thuận, 7 giờ tối về lại Hoàn Lão, sau đó ngay trong đêm đi Hòa Duyệt đến 2 giờ sáng ngày 28-3 ngủ tại Hòa Duyệt” [6; 17].

Là một cán bộ Đảng, là thanh niên còn rất trẻ, đảm nhận nhiều trọng trách, phải đối mặt hàng giờ với kẻ thù, với cái chết, Quách Xuân Kỳ vẫn thể hiện đậm nét cốt cách trung kiên của người cộng sản. Ông viết trong nhật ký: “Ngày 30 - 3 - 1947, ... Bắt đầu từ hôm nay quyết phải ở với địch, gần địch thì phải về Hoàn Lão chơi...

giặc tới mà chạy thì chẳng ăn thua gì, mà quyết một phen với chúng chơi. Có chết ít nhất cũng đền được nợ nước, và ít nhất cũng làm tròn phận sự”. Giữa bộn bề công việc và mất mát hy sinh rất lớn của đồng chí, đồng đội; giữa hiểm nguy bởi cái chết rình rập từng phút, từng giờ, Quách Xuân Kỳ vẫn vững vàng, lạc quan. Trong nhật ký ông viết: “Nguồn tin tưởng: Bố Trạch rồi sẽ hoàn toàn bị chiếm, các xã sẽ bị mất hẳn liên lạc. Các nhân viên có thể bị bắt hoặc bị giết, ngay cả Kỳ, Hy cũng có thể bị chết. Nhưng như thế có nghĩa không tin tưởng vào tương lai, ... Một chiến sỹ đã gờ tay thế sẽ giọt đến giọt máu cuối cùng cho độc lập, hơn nữa cho nhân loại. Không vì thế mà có những suy nghĩ đen tối. Ác mộng! không bao giờ.

Ta tin tưởng, chắc chắn rằng ngày mai đây sẽ đẹp đẽ, ngày mai đây đồng bào Bố Trạch sẽ đứng dậy giải phóng cho mình. Không thể nước Việt Nam bị nô lệ một lần nữa, cũng như dân tộc Việt Nam không thể bị áp bức và như thế lý gì Bố Trạch thân yêu lại bị trong vòng xiềng xích. Ngay bây giờ ta đã nghĩ ngày mai đẹp đẽ ấy. Ta tin tưởng ngày mai đẹp đẽ ấy. Cũng như ta chắc chắn ngay bây giờ ta đang sống” [6; 18-19].

Với trình độ chính trị và kiến thức lịch sử vững vàng, năng lực tiếng Pháp xuất sắc Quách Xuân Kỳ đã viết một bài binh vận (bằng tiếng Pháp) rất thuyết phục, lay động lòng người nhằm vào những binh lính Pháp mới sang tham chiến ở Đông Dương. Nội dung bài binh vận đó đã được dịch ra tiếng Việt là: “Những người bạn lính Pháp thân mến. Ròng rã bốn năm nước Pháp thân mến của các anh bị đô hộ bởi bọn giặc Đức tàn bạo, các bà mẹ, người chị, người anh, người yêu, người vợ và cả các anh đã chịu đựng nhiều gian khổ bởi gánh nặng của người Đức. Các anh đã mang về chiến thắng vẻ vang vì nước Pháp thân yêu của các anh qua bốn năm chiến đấu oanh liệt. Tại sao bây giờ các anh lại đưa sự đau khổ mà bọn phát xít Đức đã

làm lên đất nước thương yêu của chúng tôi. Tại sao các anh lại đổ máu một cách vô ích của tuổi trẻ cho bọn tư bản ích kỷ trong lúc nước Pháp thân yêu của các anh... đang cần bàn tay nhanh đẹp của các anh cho công cuộc tái thiết lớn lao. Hãy quay về ngay! hãy quay về ngay! những người mẹ, người anh, người chị, người yêu của các anh đang nhẫn nại chờ đợi sự trở về của các anh...”[6; 19 - 20].

Ngay từ năm đầu sau ngày toàn quốc kháng chiến, lúc kẻ thù đang nắm quyền chủ động trên chiến trường Quách Xuân Kỳ vẫn rất lạc quan tin tưởng vào sức mạnh của dân tộc; Anh tin rằng cuộc kháng chiến của ta nhất định thắng lợi. Anh viết trong nhật ký: “Ngày 17/4/1947... Mình không hy vọng nội tình Pháp, cũng như sự giúp đỡ của Nga, Tàu, mình chỉ tin chắc vào lực lượng của dân tộc Việt Nam, của 20 triệu đồng bào, của nền tảng chắc chắn sau 80 năm bị đô hộ. Ta tin tưởng, ta hăng hái, vì thế ta không ngại ngừng trước tất cả mọi trở lực, ngay đến cái chết, nỗi trở lực to nhất”.

Do sự chênh lệch lực lượng bất lợi lại thiếu kinh nghiệm chiến đấu nên những tháng đầu kháng chiến ở Bồ Trạch địch chiếm được nhiều nơi, lực lượng cách mạng bị tổn thất không nhỏ. Sau khi đánh chiếm huyện lỵ và hầu hết các làng ven Quốc lộ 1; thực dân Pháp dựng nên chính quyền tay sai, sử dụng bọn tề nguỵ để kìm kẹp nhân dân, lùng bắt cán bộ làm suy yếu phong trào cách mạng. Trước khó khăn đó Quách Xuân Kỳ không quản nguy hiểm luôn sâu về vùng địch tạm chiếm để củng cố, xây dựng lại phong trào. Đầu năm 1948, Quách Xuân Kỳ được bầu vào Ban Thường vụ Huyện ủy; đến tháng 7 năm 1948, anh được cử làm Bí thư Huyện ủy Bồ Trạch. Với trọng trách lãnh đạo một huyện kháng chiến, anh đã cùng đảng bộ và quân dân xốc dậy phong trào cách mạng; đẩy mạnh chiến tranh du kích. Bồ Trạch trở thành huyện nổi tiếng trong kháng chiến với

làng chiến đấu Cự Năm tiêu biểu. “Anh thường xuyên bám cơ sở, nơi nào khó khăn là ở đó đã thấy bóng dáng anh với cái mũ bê rê và cái áo nâu nhạt màu. Địch nghe tên Kỳ là chúng lo ngay ngáy, bà con nghe tên anh là cả một niềm tin...”[6; 96]. Quách Xuân Kỳ nhiều lần cùng với du kích và tự vệ cải trang đột nhập vào vùng địch hậu trừng trị bọn ác ôn, làm cho bọn tề nguỵ vô cùng khiếp sợ. “... Đêm 28 tết Mậu Tý (1948), anh cải trang làm sỹ quan địch nói tiếng Pháp, dẫn anh em du kích và cán bộ tuyên truyền lọt qua bót gác của bọn dân vệ vào vùng Đồng Cao diệt 1 tên tề gian ác, tóm cổ 4 tên khác trong lúc chúng đang họp kín.... Có lần đang họp ở nhà đồng chí Thiện Bí thư chi bộ, sát đồn Hoàn Lão thì bị giặc vây, chúng xông vào nhà định bắt sống, anh đã cùng đồng chí Thiện dũng cảm giết 2 tên địch... bình tĩnh dùng mưu đánh lạc hướng địch và chạy thoát. Tinh thần chiến đấu gan dạ, bình tĩnh, tác phong chỉ đạo linh hoạt, sát sao của anh đã động viên Đảng bộ và nhân dân hăng hái chiến đấu, làm cho cơ sở ngày một củng cố, phong trào du kích toàn huyện ngày một phát triển mạnh”[6; 97]. Căm tức và lo sợ trước hoạt động của Quách Xuân Kỳ, thực dân Pháp phải treo thưởng năm ngàn đồng tiền Đông Dương cho ai bắt, giết hoặc chỉ điểm cho chúng bắt được Quách Xuân Kỳ. Những đóng góp của Quách Xuân Kỳ cho phong trào cách mạng những năm đầu kháng chiến chống Pháp đã được Hội nghị của Ủy ban Kháng chiến - Hành chính toàn Liên khu IV ghi nhận và tuyên dương: “Quách Xuân Kỳ (Chủ nhiệm Việt Minh Bồ Trạch) xung phong len lỏi vào vùng địch tạm chiếm để gây lại các cơ sở đã bị tan rã và gây dựng phong trào của Bồ Trạch tiến nhanh về mọi phương diện, đoàn thể nhân dân cũng như chính quyền. Tình hình khả quan hiện tại ở Bồ Trạch một phần lớn do công của ông Kỳ”[6; 209]. Có nhiều đóng góp quan trọng cho cách mạng nên cuối năm 1948,

Quách Xuân Kỳ được bầu làm Tỉnh ủy viên dự khuyết.

3.2. Lãnh đạo Đảng bộ và quân dân Đồng Hới kháng chiến chống Pháp 1949

Sau hơn 2 năm kháng chiến chống Pháp, cơ sở cách mạng ở thị xã bị chà đi xát lại nhiều phen. *“Được sự tôi luyện trong thực tế đấu tranh một lớp cốt cán mới đã hình thành. Bốn xã vùng ven thị xã đều có chi bộ Đảng. Các thôn sát nội thị như Đồng Thành (phía bắc) và Phú Thượng (phía nam) đã có tổ Đảng hoạt động... Tỉnh ủy nhận thấy cơ sở Đảng và phong trào quần chúng ở thị xã có chiều hướng phát triển, cần được sự chỉ đạo trực tiếp của tỉnh... Vì vậy, tháng giêng năm 1949, Tỉnh ủy quyết định tách Đồng Hới khỏi huyện Quảng Ninh, thành lập Ban cán sự Đảng trực thuộc Tỉnh ủy Quảng Bình. Rút đồng chí Quách Xuân Kỳ Bí thư huyện ủy Bố Trạch làm Trưởng ban Cán sự Đảng thị xã Đồng Hới”*[4; 91].

Biết rõ Đồng Hới là nơi đối mặt với hiểm nguy từng phút, từng giờ song là một trong những cán bộ Đảng trung kiên nên Quách Xuân Kỳ đã vui vẻ dấn thân vào thử thách. Trong thư gửi cho bạn khi nhận nhiệm vụ ở Đồng Hới anh viết *“Đây là một việc khó khăn nguy hiểm mà mình biết trước rằng sẽ chết như các bạn trước đây, song mình vẫn thấy thú vị hợp với sở thích của mình... Tôi nguyện đem hết tài trí để phủ lên Đồng Hới thân yêu một màu đỏ, màu nâu của kháng chiến, của dân tộc anh hùng... thay hẳn màu son phấn, mùi nước hoa của truy lạc, nô lệ ...”*[6; 97-98].

Đầu tháng 4 năm 1949, bốn xã Hưng Ninh, Trần Ninh Vĩnh Ninh và Bảo Ninh được Tỉnh ủy nhập về thị xã và *“chuyển Ban Cán sự lên thành Ban Chấp hành Đảng bộ Thị xã Đồng Hới do đồng chí Quách Xuân Kỳ làm Bí thư Thị ủy, ...”*[4; 92].

Trong thời gian trực tiếp lãnh đạo phong trào kháng chiến của thị xã, Quách Xuân Kỳ

không nề hà gian khổ, hiểm nguy về với dân, bám dân chỉ đạo và trực tiếp gây dựng cơ sở cách mạng trong vùng địch tạm chiếm ở Trung Bình, Sa Động, Hà Thôn, Hữu Cung Phú Hội. Vào một ngày cuối tháng 4 năm 1949, quân Pháp ở đồn Thuận Lý phối hợp với đồn sân bay kéo về bao vây thôn Phú Hội từ lúc 3 giờ sáng. Nhờ kẻ phản bội chỉ điểm nên quân giặc đã xăm trúng hầm bí mật và bắt được Quách Xuân Kỳ. Chúng đánh đập anh hết sức tàn bạo và đưa về nhà lao Đồng Hới để giam cầm, tra tấn.

3.3. Những ngày tháng trong nhà tù và giờ phút cuối cùng trên pháp trường

Bắt được Quách Xuân Kỳ, mật thám Pháp biết anh là một cán bộ quan trọng của Đảng nên chúng sử dụng tất cả những cực hình tra tấn kết hợp với mua chuộc, dụ dỗ để hòng truy tìm thêm cơ sở cách mạng và lực lượng kháng chiến. Anh đã nếm đủ mọi cực hình tra tấn của kẻ thù mà không hề khai báo nửa lời. Trong nhà tù anh tìm cách liên lạc với các đồng chí trong nhà lao và bên ngoài xin Tỉnh ủy thành lập chi bộ nhà lao và được anh em tín nhiệm bầu làm Bí thư chi bộ. Quách Xuân kỳ tự lấy bản thân làm gương và dựa vào chi bộ nhà tù để lãnh đạo các chiến sỹ cách mạng đang bị giặc giam cầm giữ vững tinh thần trung kiên. Anh trở thành chỗ dựa tinh thần vừa là tấm gương sáng cho các đồng chí noi theo. Biết trước rằng không khuất phục được mình thì kẻ thù sẽ giết nên chỉ ít ngày trước khi xử bị bắn Quách Xuân Kỳ đã cắn tay lấy máu viết bức huyết thư gửi ra chiến khu thể hiện lòng trung kiên, bất khuất và nói lời vĩnh biệt đồng chí, bạn bè. Trong thư anh viết: *“Bị tra tấn nhiều rồi, giờ còn đợi tra tấn cuối cùng: Chết... đến phút cuối cùng vẫn học, vẫn chiến đấu. Kỳ vẫn học thêm tiếng Pháp, nghiên cứu nhiều vấn đề các đảng chính trị, các tôn giáo, tìm cách tiến tới lãnh đạo nhà lao... Thôi mệt quá, phải dùng nhiều máu rồi, Hy nói với các đồng chí ở tỉnh và T, Kỳ có lời*

*chào quyết chiến*³.

Không thể lay chuyển được ý chí sắt đá của người cộng sản Quách Xuân Kỳ nên ngày 11 tháng 7 năm 1949, thực dân Pháp đưa anh ra chợ Hoàn Lão xử bắn. Trước giờ bị hành quyết Quách Xuân Kỳ vẫn vui vẻ chào từ biệt mọi người ở nhà lao, anh động viên mọi người đoàn kết kiên trung. Trên đường ra pháp trường đi giữa những họng súng đen ngòm của kẻ thù nhưng trên môi Quách Xuân Kỳ vẫn luôn nở nụ cười, anh vẫn chào đồng bào, đồng chí, quê hương. Khi hành hình anh giặc tới bịt mắt nhưng anh đã kiên quyết gỡ bỏ, nhìn thẳng vào chúng và hô vang:

Hồ Chủ tịch muôn năm!

Đả đảo thực dân Pháp!

Quách Xuân Kỳ hy sinh khi mới 23 tuổi, nhưng với nhân dân Quảng Bình anh vẫn mãi mãi là người anh hùng bất tử.

4. KẾT LUẬN

Tìm hiểu thân thế, sự nghiệp và đạo đức cách mạng của Quách Xuân Kỳ chúng ta sẽ đi từ bất ngờ này đến bất ngờ khác và càng khâm phục nhân cách cao cả của người cán bộ cách mạng - người đảng viên cộng sản rất bản lĩnh, kiên trung mà tuổi đời còn rất trẻ. Quách Xuân Kỳ được sinh ra và lớn lên trong một gia đình có tới 5 người con đều giác ngộ cách mạng từ rất sớm và nhanh chóng trở thành những cán bộ xuất sắc của Đảng và quân đội nhân dân Việt Nam. Bất ngờ và khâm phục vì chỉ với 5 năm hoạt động cách mạng nhưng Quách Xuân Kỳ đã nhanh chóng trở thành một cán bộ lãnh đạo chủ chốt cấp huyện; có những đóng góp quan trọng trong Tổng khởi nghĩa; cho phong trào kháng chiến và tổ chức Đảng, trong những năm đầu cuộc

kháng chiến chống Pháp ở Bồ Trạch và Đồng Hới của tỉnh Quảng Bình.

Cuộc đời, sự nghiệp cách mạng của anh hùng liệt sỹ Quách Xuân Kỳ là bản anh hùng ca tuyệt mỹ, anh là hiện thân của tinh thần yêu nước. Anh là tấm gương tiêu biểu cho khí phách trung kiên, bất khuất của người đảng viên cộng sản. Quách Xuân Kỳ là hiện thân của chủ nghĩa anh hùng cách mạng Việt Nam thời đại Hồ Chí Minh. Dù chỉ 23 tuổi đời nhưng Quách Xuân Kỳ đã có đóng góp quan trọng và to lớn cho phong trào cách mạng, cho sự nghiệp đấu tranh giải phóng dân tộc, cho Đảng bộ và nhân dân Bồ Trạch, Đồng Hới nói riêng và Quảng Bình nói chung. Chính cuộc đời và những đóng góp to lớn, lòng trung thành vô hạn và sự hy sinh của anh cho độc lập, tự do của dân tộc đã để lại bài học lịch sử quý giá sinh động đối với thế hệ trẻ Quảng Bình và Việt Nam cả trong quá khứ, hiện tại và tương lai./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Chủ tịch nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam (1998), *Quyết định số 373- KT/CTN, tặng danh hiệu Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân cho Liệt sỹ Quách Xuân Kỳ*, Hà Nội ngày 31 tháng 7 năm 1998.
- [2] BCH Đảng bộ tỉnh Quảng Bình, (1995) *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Quảng Bình tập I (1930 - 1954)*, Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh Quảng Bình xuất bản.
- [3] BCH Đảng bộ huyện Bồ Trạch (1995), *Sơ thảo Lịch sử Đảng bộ huyện Bồ Trạch tập I (1930 - 1954)*, Ban Chấp hành Đảng bộ huyện Bồ Trạch xuất bản.
- [4] Đảng Cộng sản Việt Nam (1994), *Lịch sử Đảng bộ và nhân dân Thị xã Đồng Hới 1930 -*

³Trích Lê Anh Phong “*Liệt sỹ Quách Xuân Kỳ và bức thư viết bằng máu*”, Báo Quảng Bình, số 89/3792 ra ngày 25/7/1998. Đoạn trích trong nội dung bức huyết thư của Quách Xuân Kỳ viết trong nhà tù thực dân Pháp tại Đồng Hới, trước ngày ra pháp trường, gửi người đồng chí- người bạn Phan Khắc Hy

1954 (*Dự thảo*) tập I, Thường vụ Thị ủy Đồng Hới xuất bản.

[5] Thân nhân Liệt sỹ Quách Xuân Kỳ (2004), *Nhớ liệt sỹ Quách Xuân Kỳ*, Hoàn Lão.

[6] Thân nhân Liệt sỹ Quách Xuân Kỳ (1989), *Nhật ký Quách Xuân Kỳ (bản đánh máy)*, tài liệu lưu trữ của thân nhân Quách Xuân Kỳ

khôi phục từ bản gốc do Thiếu tướng Phan Khắc Hy cung cấp.

[7] Huyện ủy - UBND huyện, Ban Chỉ huy Quân sự huyện Bố Trạch (1995), *Tóm tắt thành tích đề nghị tuyên dương Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân cho Liệt sỹ Quách Xuân Kỳ* gửi Lãnh đạo tỉnh Quảng Bình ngày 18/8/1995.

Liên hệ:

ThS. Lê Trọng Đại

Khoa Khoa học cơ bản, Trường Đại học Quảng Bình

Địa chỉ: 312 Lý Thường Kiệt, Đồng Hới, Quảng Bình

Email:

Ngày nhận bài:

Ngày gửi phản biện:

Ngày duyệt đăng: